

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

*Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet
arbetsåret 1950—1951*

IN MEMORIAM.

Under förlidet arbetsår har Upplands fornminnesförening förlorat två av sina styrelseledamöter, nämligen laboratorn vid Uppsala universitet fil. dr *Nils G. Hörner* och redaktionschefen i Uppsala Nya Tidning fil. kand. *Helge Gad*.

Nils G. Hörner var född 1896 i Tunadal i Västernorrlands län men kom redan som barn till Uppsala. Här avlade han sina examina vid läroverk och universitet och disputerade för doktorsgraden 1927. År 1932 blev han docent i geologi och blev 1947 förste innehavare av den nya laboraturen i kvartärgeologi. Nils Hörner har gjort sig vida känd både inom och utom vårt lands gränser genom sina vittgående forskningar på det kvartärgeologiska området och genom deltagande i flera expeditioner, bl. a. i Sven Hedins till Centralasien 1929—1933. Nils Hörners forskningar om Uppsalatraktens kvartärbildningar och nivåförändringar äro av oskattbart värde även för den fornhistoriska forskningen. Nils Hörner invaldes i Upplands fornminnesföreninges styrelse 1945 och har där med intresse följt föreningens utveckling. Föreningen bevarar honom i tacksam hågkomst.

Helge Gad var född i Kalmar 1893 och blev student 1912. Fil. kand.-examen avlade han i Uppsala 1920. Från 1917 var Helge Gad knuten till Uppsala Nya Tidning, åren 1919—1948 såsom redaktionssekreterare, härefter som redaktionschef. Helge Gads uppriktiga intresse för landskapet Upplands och Uppsala stads kulturhistoria kunde i rikaste mån spåras i tidningens spalter, kanske främst i det årligen utkommande julnumret, där han själv lämnade värdefulla bidrag. Såsom Uppsala stads representant i Upplands fornminnesföreninges styrelse visade Helge Gad ett aldrig svikande intresse för föreningens angelägenheter. Såsom medlem av redaktionen för årsboken *Uppland* gjorde han en värdefull insats. I föreningens verksamhet lämnar Helge Gad ett svärersättligt tomrum.

STYRELSE.

Fornminnesföreningens styrelse har under arbetsåret 1950—1951 haft följande sammansättning:

Landshövding Hilding Kjellman, Uppsala, ordf.
Professor Sune Lindqvist, Uppsala, v. ordf.
Riksdagsman Gunnar Lodénus, Penningby.
Friherrinnan Wera von Essen, Vattholma.
Förste antikvarie Bengt Thordeman, Stockholm.
Riksdagsman Edv. Thun, Enköping.
Bankkamrer Gunnar Rosenborg, Uppsala, skattmästare.
Landsantikvarie Nils Sundquist, Uppsala, sekreterare.
Intendent Nils Ålenius, Uppsala.
F. rektor Wilh. Mattson, Väddö.
Direktör Eric Wolrath, Uppsala.
Laborator Nils Hörner, Uppsala († 22 nov. 1950).
Professor Dag Strömbäck, Uppsala.
Rektor Sven Kjersén, Vik.

Utsedda av Uppsala stad:

Redaktionschef Helge Gad, Uppsala († 6 febr. 1951).
Fil. dr Ragnar Edenman, Uppsala.

Suppleanter för de två sistnämnda:

Redaktör Stig Calbring, Uppsala.
Chefredaktör Axel Ljungberg, Uppsala.

Verkställande utskott: Verkställande utskottet har haft följande sammansättning: Landshövding Kjellman, ordf., prof. Lindqvist, doc. Hörner, dir. Wolrath, skattmästaren och sekreteraren.

Revisorer: Föreningens revisorer ha varit bankdirektör G. A. Barre och godsägare Hugo Ruhngård med fru Jenny Lindgren och f. syssloman K. J. Sundberg som ersättare. Av Uppsala stad utsedd revisor har varit svetsaren O. Nordström med redaktör Torsten Rehnström som ersättare.

ÅRSMÖTE OCH VÅRUTFLYKT.

Upplands fornminnesföreningens årsmöte och vårutflykt ägde rum måndagen 29 maj 1950 (Annandag Pingst), varvid minnesrika platser i sydvästra Uppland besöktes. Sex fullsatta bussar och ett tjugotal privatbilar deltog i resan. Det första uppehållet gjordes vid Håtuna kyrka, där kontraktsprosten Robert Littmarck hälsade för-

eningen och talade om Håtunabygdens historiska minnesmärken och om kyrkan. Vid Stockholms-Näs' hembygdsgård hälsades färd-deltagarna av ordföranden landshövding Kjellman, varefter Stockholms-Näs' hembygdsförenings ordförande köpman Sven Beckman redogjorde för Stockholms-Näs' historiska minnen och för hembygdsföreningens verksamhet. Intendent Nils Ålenius talade om hembygdsgården, varefter årsmötesförhandlingar vidtogo. Minnesord uttalades över de bortgångna hedersledamöterna, borgmästaren Ragnar Wijkmark i Enköping och rådman Julius Nordin i Norrtälje. Till hedersledamöter kallades f. professor Herman Flodkvist och konstnären John Österlund som en hyllning för deras insatser inom den uppländska kulturminnesvården. Föreningens förtjänstmedalj utdelades till kyrkvården David Berglund, Knutby, preparator Hilmer Gelin, Uppsala, och riksspelman Eric Sahlström, Tobo, för förtjänstfulla insatser på olika områden inom landskapets kulturminnesvård. Landshövding Kjellman framförde föreningens tack till Stockholms-Näs' hembygdsförening för gästfriheten och trevnaden i samband med uppehållet i Stockholms-Näs. Färden fortsattes därefter till Biskops-Arnö. Dr Mats Åmark berättade om de forna biskopsborgarna Almare-Stäket och Arnö, varefter den ståtliga, med kryssvalv valvda medeltida jordvåningen i Arnöborgen besågs.

Vid Litslena kyrka demonstrerade — sedan föreningen välkomnats av ordf. i Litslena hembygdsförening, folkskollärare Algot Hedlund — pastor B. I. Kilström i samband med en kort högtidsstund de medeltida valvens återupptäckta märkliga bildskrud. Vid Hummelsta i Litslena talade fil. kand. Anna-Märta Tjernberg om hållristningar med utgångspunkt från de på fornvårdare J. H. Söderlunds gård befintliga ristade skeppsbilderna. Landshövding Kjellman överlämnade till Litslena hembygdsförening en anonym givares bidrag till restaurering av väderkvarnen vid Hummelsta.

Resan avslutades i Enköping med gemensam middag på Stads-hotellet. Efter Upplandssången gav landshövding Kjellman en karaktäristik av det vackra och intressanta dagen bjudit och hyllade de nyvalda hedersledamöterna och de nyutsedda medaljörerna. Tack framfördes till alla dem, som på ett förtjänstfullt sätt medverkat vid dagens olika programpunkter.

ANSLAG OCH GÄVOR.

Fornminnesföreningen har under år 1950 alltjämt haft förmånen att erhålla ekonomiskt stöd för sin verksamhet från myndigheter, vissa institutioner och enskilda. Uppsala läns landsting har anslagit 6 000 kr., Stockholms läns landsting 4 000 kr. och Uppsala stad

8 000 kr. Stockholms läns landsting har dessutom anslagit ett be-
lopp av kr. 2 500 för inköp av medicinalrådet A. Alegrens allmoge-
samling från Roslagen. På grund av osedvanligt många ärenden
inom staden har Uppsala stad beviljat ett extra anslag om 3 000 kr.

Gåvor ha mottagits av dir. Henrik Svanfeldt, köpman Ivar Laurén
och herr Kjell Eurén, Uppsala, samt disp. Herman Svenngård, Kungs-
ängen, f. d. överingenjör Torsten Quennerstedt, Dalboda, och fil.
mag. Karin Alinder, Stockholm.

FRÅN VERKSAMHETEN.

Beträffande föreningens verksamhet inom landskapets kulturmin-
nesvård hänvisas till vad som nedan anföres under Tjänstemännens
verksamhet. Medlemsvärvningen har fortsatts och ett flertal orts-
ombud ha svarat för distribueringen av årsboken i bygderna.

TJÄNSTEMÄNNENS VERKSAMHET.

Landsantikvarien.

Landsantikvarien har tjänstgjort som sekreterare, redaktör för
årsboken och tidskriften samt expeditionsföreståndare och har
handlagt ett stort antal ärenden, i huvudsak rörande forntiden och
medeltiden. För Riksantikvarieämbetet har ej ett ringa antal ytt-
randen rörande olika kulturminnesvårdsfrågor avgivits.

I Uppsala har landsantikvarien handlagt topografiska ärenden
samt byggnadshistoriska undersökningar. Uppmätning av äldre ar-
kitektur har fortsatts. Den tidigare påbörjade byggnadshistoriska
undersökningen av Uppsala slott har beträffande slottets äldre ske-
den slutförts. I samband med den under året företagna och med
landsantikvarien som kulturhistorisk kontrollant utförda restaure-
ringen av Uppsala slotts fasader har byggnadshistoriska undersök-
ningar och uppmätningar verkställt. Arbetena ha utförts i samråd
med Kungl. Byggnadsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet. Medel till
konserveringsarbeten ha anslagits av Kungl. Byggnadsstyrelsen och
av ett antal industriföretag i Uppsala stad och län.

Landsantikvarien har tjänstgjort som sekreterare i den kommitté,
som omhänderhar återställandet av Olof Rudbecks Theatrum Ana-
tomicum i kupolen å Gustavianum. Landsantikvarien har dessutom
tjänstgjort som sekreterare i 1947 års museikommitté för ett stads-
museum i Uppsala samt hos Kommittén för utgivande av Uppsala
stads historia.

Under förlidet arbetsår har landsantikvarien kunnat slutföra sina forskningar rörande Uppsala stads historia, till vilket arbete särskilt anslag lämnats av Uppsala stad och vars resultat avses publiceras som Del I i verket »Uppsala stads historia».

På landsbygden har landsantikvarien handlagt ett antal ärenden berörande såväl forntiden och medeltiden som nyare tiden, bl. a. i Börje, Edebo, Edsbro, Enköping, Estuna, Funbo, Häggeby, Häverö, Hökhuvud, Junkil, Lagga, Rasbokil, Skuttunge, Vänge och Åkerby.

Landsantikvarien har under året publicerat ett flertal uppsatser av skiftande kulturhistoriskt innehåll samt hållit ett antal föredrag i stad och på land.

Assistenten har biträtt landsantikvarien i hans tjänsteverksamhet, både beträffande ärenden inom Uppsala stad och inom distriktet. Assistenten har tillika varit redaktionssekreterare för årsboken samt omhänderhaft 1947 års museikommittés registrerings- och insamlingsarbete.

I Uppsala har assistenten biträtt vid undersökning av S:t Per kyrkas ruin, vartill medel anslagits av Uppsala stad. Assistenten har även biträtt vid undersökning av i Bredgränden och i kv. Duvan påträffade rester av Uppsala medeltida kungsgård samt vid undersökningar i kvarteren Pantern och Duvan i samband med där under året företagna rivnings- och schaktningsarbeten. Uppmätningar av äldre arkitektur såsom de Geerska gården, Kungsängsgatan 8, Bredgränd 6, Ö. Ågatan 35 och Bredgränd 2 ha utförts. Äldre arkitekturdetaljer och inredningar ha i samband med rivningsarbeten i nämnda fastigheter undersökts och uppmätts samt omhändertagits.

På landsbygden har assistenten biträtt vid ärenden rörande såväl forntiden och medeltiden som nyare tiden. Rörande *fortiden* i Alunda, Järlåsa, Morkala, Vaksala, Västland och Ärentuna; rörande *medeltiden* i Enköping, Häggeby och Åland; rörande nya tiden i Börje, Gamla Uppsala, Lagga, Rasbokil, Skäfthammar, Vänge och Öregrund.

Assistenten har biträtt vid en inventering av kulturhistoriskt material i Rasbokils socken samt hållit föredrag i samband med hembygdsfester i Södra Olands hembygdsgille samt Valö-Forsmarks hembygdsförening. Assistenten har dessutom bistått med visningar av stadens sevärdheter samt högarna, kyrkan och Disagården i Gamla Uppsala.

Intendenten.

Intendenten har tjänstgjort som föreståndare för Upplandsmuseet, intendent vid Disagården samt som konsulent för de inom landskapet Uppland verksamma hembygds- och museiföreningarna.

Intendenten har biträtt lokalföreningarna och i vissa fall även enskilda intresserade med insamling av kulturhistoriskt material, kulturhistoriska inventeringar, flyttnings- och restaureringsarbeten, ordnandet av samlingar, föredrag och ledning av studieutfärder m. m. samt därunder besökt följande socknar: Almunge, Alunda, Balingsta, Björklinge, Balinge, Börje, Dannemora, Edebo, Faringe, Fröslunda, Funbo, Gamla Uppsala, Gottröra, Gryta, Harbo, Huddunge, Husby-Erlinghundra, Husby-Långhundra, Hållnäs, Härkeberga, Jumkil, Knivsta, Knutby, Länna, Nysätra, Närtuna, Odensala, Olands-Stavby, Rasbo, Riala, Rimbo, Rådmansö, Simtuna, Skuttunge, Stockholms-Näs, Söderbykarl, Tierp, Torstuna, Vaksala, Valö, Vendel, Väddö, Vänge, Västerlövsta, Vårfrukyrka och Östervåla.

Intendenten har medverkat vid bildandet av hembygdsföreningar i Grisslehamn, Knivsta och Vänge.

Under sommaren har Knutby hembygdsförening överflyttat den s. k. Domargården till sin hembygdsgård, Västerlövsta hembygdsförening har inköpt och till hembygdsgården överflyttat en större uthuslänga med portluder, sommarkamrar, stall m. m., där samlingar av skilda slag ordnats, Valö hembygdsförening inköpt och flyttat en gammal manbyggnad och Torstuna hembygdsförening fullföljt restaureringen av möbler m. m. i sin hembygdsgård.

Intendenten har publicerat artiklar med kulturhistoriskt innehåll i årsboken UPPLAND samt i dagspressen.

Beträffande Upplandsmuseet och Disastiftelsen hänvisas till särskilda berättelser.

PUBLIKATIONER.

Föreningens årsbok UPPLAND, under redaktion av Nils Sundquist, Nils Ålenius och Helge Gad, utsändes i januari till medlemmarna. Ur innehållet må anföras följande uppsatser: »Oblatskrinen i Enköping» av Olle Källström; »Upplands gamla fåbodar» av John Frödin; »Kyrkvalvet och himlavalvet» av Nils Sundquist; »Mörby slott» av Armin Tuulse; »Tolfta kyrkas målningar» av Bengt Ingmar Kilström och Oloph Odenius; »En märklig Sankt Erasmussvit i Tortuna kyrka» av Oloph Odenius; »Profeten från Biskopskulla och hans öde» av Sven Sjöberg; »Praktisk hembygdsforskning» av Nils Ålenius; »En gratialists dagbok i Boglösa 1833—1876» av Mats Åmark; »Alunda skola under 1700-talet och den Hamrénka donationen» av Karin Alinder samt »Söderfors Gammelgård» av Anna-Märta Tjernberg.

VERKSAMHET NÄRA KNUTEN TILL FÖRENINGENS.

De många hembygdsföreningarna ute i landskapet ha fortsatt sitt målmedvetna arbete till den uppländska hembygdsvårdens fromma. För den insats de sålunda gjort betygar Upplands fornminnesförening dem sin stora uppskattning. Föreningen stannar också i tacksamhetsskuld till de många specialsammanslutningar, såsom Disastiftelsen, Stiftelsen Geijersgården, 1947 års museikommitté m. fl., vilka genom sin verksamhet avbördat landskapsorganisationen ett flertal viktiga ärenden.

1947 års museikommitté har fortsatt sin verksamhet, vilken i huvudsak bestått av ytterligare insamling och registrering av föremål från staden Uppsala. Gåvor ha mottagits av K. Nilssons Snickeri- och Karossfabrik, fru Ulla Frykberg, fru Gerda Österberg, köpman Gustaf Ångman, disp. Folke Svanfeldt och kassör Theodor Carlsson. I museikommitténs magasinslokaler Kungsängsgatan 43, ha två rum ordnats mera musealt; det ena med föremål från Kungl. Upplands regemente, det andra med föremål från »indelta soldaters» fatbur. Insamlingsarbetet har omhänderhaft av fil. kand. Anna-Märta Tjernberg.

EXPEDITION, ARKIV M. M.

Föreningens expedition för utlösen av årsboken, biljettförsäljning till utflykter m. m., har varit förlagd till Sysslomansgatan 10, 2 tr.

Bibliotek och arkiv har under året väsentligt utökats, dels genom gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. I vissa fall har för föreningens verksamhet nödvändiga böcker inköpts. Föreningen vill lägga minnesgoda personer på hjärtat att skänka litteratur och bildmaterial, såsom fotos, teckningar, gravyrer m. m. rörande landskapet Uppland, till föreningens bibliotek och arkiv.

EKONOMISK STÄLLNING.

Föreningens ekonomiska ställning är alltså bekymmersam. Föreningen är därför i största behov av att få sina anslag från myndigheterna inom föreningens verksamhetsområde utökade. Föreningen gläder sig åt att även det gångna verksamhetsåret ur medlemssynpunkt varit tillfredsställande, men vill rikta en uppmaning till alla medlemmar att bidra till utökandet av medlemsnumerären. Härigenom skulle omfånget av publikationsverksamheten ej behöva inskränkas.

Föreningen vill slutligen till alla myndigheter, föreningar och enskilda, som under förlidet arbetsår på olika sätt lämnat verksamheten sitt stöd, rikta ett varmt tack för visad välvilja och förståelse.

Uppsala den 27 april 1951.

HILDING KJELLMAN.

Ordf.

Nils Sundquist.

Sekr.